

Библиотека
САВРЕМЕНА СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ

Уредник
Зоран Богнар

Миличав Савић

ПРАСКОЗОРЕ, ГОСПОДЕ!

Процват и пропаст наше вароши

Београд
2025
ДЕРЕТА

I

КРАТАК ОПИС ВАРОШИ, НЕОПХОДАН ЗА УЈАКОВЕ ЧУДНОВАТЕ ПРИЧЕ ИЗ ЖИВОТА И ФАНТАСТИКЕ КОЈЕ ЋЕ УСЛЕДИТИ

Много пута је замишљао како се с околних планина на улице и куће сручује снажна бујица и све срањује и прождире, остављајући иза себе блатњаву пустош.

Тако је, у бесу, Ујак прижељкивао смак вароши. Своје и наше вароши.

А у блаженим и смиреним тренуцима говорио је: Ако би му Бог понудио други живот и да бира где ће се поново родити, изабрао би место за које је, понекад, прижељкивао да га поплава или ватра неповратно збришу са лица земље.

У варош путник може да дође са севера и са југа. Од увира и са извора главне варошке реке. На северу је наша престоница и Европа, цивилизација и бели свет, на југу срце Балкана, дивљина и тамни вилајет. Ратови долазе са севера и са југа. У последње време са југа.

Од запада, кроз кланце, вијуга трећи пут. Тим путем, запуштеним, ретко ко долази, још ређе одлази.

Одатле пристижу кише и поплаве, снег и вејавице, врућине и суше.

У високим планинама, шумовитим и настањеним зверињем, иза којих изгрева сунце, живе Вила Језеркиња, богиња младости Весна и Шепави Крчмар. Вила је Ујакова стара пријатељица. Шепавом Крчмару Ујак никад не изговара право име. Весну, богињу младости, ретко ко је, несташну и неухватљиву, видео.

У планинама је, негде под земљом или водом, скривена стара Црква Јања, којој Ујак и његови пријатељи покушавају да уђу у траг, јер скрива необројано благо. У истим планинама трагају и за чудноватом травком расковник. Чуда може да уради та травка жутих цветића: да откључа сваку браву и раскује окове на осуђеницима, да прокрчи пут кроз густе шуме и отвори пролазе у тамном вилајету, да укаже где се налази закопано благо и да распетља и протумачи све говоре и језике под капом небеском. Побуњеници и борци за правду ките расковником своје капе и заставе: пред њим свићу зоре слободе. Ујак није успео да пронађе расковник, али није губио наду да га се неки други срећник неће докопати.

Путника који долази возом, у време почетка ове приче, у време Ујакових најбољих година, очекује складно и очувано станично здање из прве половине 20. века. Знак тадашњих настојања да варош ухвати корак с цивилизованим светом и Европом.

Сама унутрашњост одудара од спољашњег изгледа станице.

Чекаоница је запуштена, на бетонском поду вуку се отпаци и прљавштина, из клозета чулавца шири се несносан задах. На левом крилу зграде налази се станични бифе. Једина је варошка кафана отворена преко ноћи¹. Ноћни посетиоци бифеа су, сем Ујака, Мацко, Невидљиви Филип, Трапави Андрија, Капетан Вук, Молер Четка, Сима Кеџ и још неки епизодисти прича које следе. Свако од ноћобдија има оправдање зашто на станици дочекује зору. Ујака ту доводи свирачки посао. Невидљиви Филип је у непрестаној потери за субверзивним елементима Револуције. Капетан Вук зато што му годинама сан не долази на очи, па тако прекраћује несаницу на месту где нико не спава. Трапави Андрија смирује, ракијом, зубобољу, чекајући јутро да би отишао у густе крај реке одакле ће, кришом, посматрати тренинге Дугоноге Скакачице. Молер Четка испод ока мерка конобарицу Милену, с намером да је одвуче у кревет. Сви су волели да дочекују и испраћају возове, на почетку приче дневно их је пролазило

¹ Да би прича била прихватљива мени, мом братићу и нашим вршњацима, Ујак је сматрао да су неопходне фусноте референцијалне природе. Већина фуснота у књизи су моје, Ујакове Сестричине. Ова која следи је Ујакова.

Остале кафане нису радиле дуже од 10 часова увече зато што је Револуционарна држава – а ова прича добрим делом почиње и одвија се у време њеног настанка, процвата и пада – ограничавала радно време да би заштитила раднике од експлоатарског ноћног рада и сузбила прекомерну и штетну употребу алкохола и стварање паразитске класе пијанаца, недопустиве у обећаном друштву благостања и правде.

двадесетак, при крају једва два издрндана шинобуса. При крају приче, у годинама кад је већ јењавала слава најпознатијег варошког хармоникаша, нашег Ујака, бифе је затворен и претворен у складиште пивске амбалаже.

Са станице улица води преко каменог моста у центар вароши. Иако изгледа старо, мост ће у причи напунити тек стотинак година. Нису се уз њега прилепиле приче као уз један други, старији, на западу, на много већој реци од наше. Али има их. Мост често оштећују поплаве, сличне онима које је Ујак, у бесу, прижељкивао, а за време ратова авионске и артиљеријске бомбе. Мајстор Михаило каже да би се мост боље држао да је приликом градње принета жртва. Мост ће, за тих стотинак година, претрпети најмање промена.

Са моста се види варошка Плажа, ту се мања река улива у већу. На песку и у оближњем зеленом густошћу саставиле су се и сплеле љубавне приче о којима ће тек бити речи.

Кад се пређе мост, наилази се на општинске зграде. И оне грађене у стилу опонашања и приближавања тадашњој европској архитектури. Све су то биле куће виђенијих индустријалаца и трговаца, које је, по победи Револуције, по наређењу Петра Леденог и Капетана Вука, стрељао Андрија Трапави у напуштеном руднику изнад кањона, касније, при крају ове приче, претвореном у обор за свиње. Куће, фабрике и имања стрељаних конфисковала је Револуционарна власт. Поред главног улаза Општине сместио се

на стoличици чистач ципела Драги Циганин. Кад се окишави, споредне варoшке улицице се облатњаве, кад се оцедне, опрашњаве се, па чистач увек има посла: власт пази на чистоћу и у општинске просторије не дозвољава да се улази са прљавом обућом.

Улица се наставља према паркићу, у чијој среди-ни се прси бронзани мишићави радник са пушком у десној руци. То је Споменик Револуције. У дну Споменика, сресћете, шћућуреног на парчету картона, просјака Мула. Времена ће се у вароши мењати, Револуционарну власт замениће Демократска, Деспотску Слободарска², и ова последња ће споменик премесити у двориште Музеја, где га нагриза рђа и засеравају голубови. Но, Муле се неће помаћи од места на којем смо га упознали. Муле ретко шта говори. С времена на време изусти: Овамо! Онамо!

Бронзани радник-револуционар мрко гледа према кубету цркве са позлаћеним крстом, што је, уколико следимо Ујакове фусноте, у складу са прокламованом идеологијом Револуционарне власти, по којој је религија опијум за народ. Нажалост, пропагандна крилатица нове власти примила се код многих варoшана, који више времена проводе у кафани него у цркви. А један од свештеника кафане, својеврсног кабареа, дискусионе трибине и просипања магле и прашине, био је – видећемо то – нико други него Ујак. Мој и наш Ујак.

² Називи су Ујакови. Мада власт често није била револуционарна, а још мање демократска и слободарска.

Изнад цркве, у страни, налази се школа, здање из времена настанка вароши, а то значи стотинак година од почетка ове приче, коју је похађао и Ујак. У његово време школа је радила у три смене, писка и граја дечурлије надјачавала је песму птица из парка, брундање ретких аутомобила и кафанску дреку пијанаца.

У близини споменика постављена је дрвена зелена клупа. С њом, као епицентром, почиње и завршава се ова прича. У топлим и сунчаним данима, око поднева на клупи седе најпознатији варошки младићи, окружени малишанима, послушном свитом која им купује и приноси цигарете и сладолед. Већина малишана ту наврати по завршетку наставе у школе. Најпознатији даса и у неку руку власник те клупе је Мацко. Чувени варошки мангуп са ожиљком на десном образу, мрког погледа, шкрт на речима као Муле. Међу дечацима издвајају се неколико.

Најпослушнији је плавушан по надимку Светац, који упија сваку реч и покрет свог идола, Мацка. Други је Мујо. Трећи Мала Виолина. Четврти Чоколада. Све ћемо ближе упознати у наставку приче.

Иако не прилазе и не седају на клупу, девојчице се шеткају и врте у њеној близини. Као да су на манекенској писти. Пријају им удварачки погледи и добацивања дечака. Издвојићемо, ради даље приче, три сестре: Зорану звану Дупликат, Крештавку и Палачинку. Зорана Дупликат се понекад помеша са вршњацима, малишани је се плаше јер уме да одалами као да је мушко. Крештавка стално певуши популарне

канцоне. Постаће чувена певачица, каже јој Мацко, тек да је похвали. Бадава, мала крешти као сојка, шапуће му Ујак. Право име Палачинке је Зорана. Иако нема више од седам година, она је лудо заљубљена у Мацка и без оклевања би на свом stomачићу истовирала његово име, као што је то урадила позната варошка лепотица о којој ће тек бити речи.

Доњи део парка оивичава улица са кафаном и библиотеком, врата до врата. У кафани Ујак држи чувена предавања из живота и фантастике, хонорар је симболичан, обично порција ђевапчића, чашица ракије и кригла пива. Кафана је олајисаног дашчаног пода – задржаћемо се на њеном опису, јер је она одавно део музејске прошлости – са столовима прикривеним коцкастим чаршавима, умашћеним и са цигаретским прогоретинама. У углу је клозет-чучавац, лети пун мува. На главном, фронталном зиду урамљена фотографија Великог Друга, вође Револуције. Испод је бубњара, направљена од бензинског бурета. Зими је кафана пуна дуванског дима, толико је густ да се може сећи ножем. Лети се испред кафане на плочник износе столови.

Кафански гости су искључиво мушкарци. Кафана је у неку руку наш информативни центар. Ту се читају новине и препричавају најновије вести, варошке пре свега. Ту се сливају и одатле куљају сви трачеви.

Из кафане, од раног јутра па до касно увече, допире граја пијаних гостију, у библиотеци влада мртва тишина, повремено прекидана зујањем залутале

муве. У библиотеку слабо ко залази. Најпознатији посетиоци су песници Богдан Јунски и Чоколада.

И библиотека и кафана нестаће при крају приче. Видећемо, касније, шта ће се појавити на њиховим местима,

У близини Плаже издиже се Високо Брдо, са вилама богаташа и властодржаца. Брдо и виле су, уз извесне преправке, остајали исти, само су се мењали власници. Иако су му на Брду живели неки пријатељи, у младости Петар Ледени, Филип, Лепа Марија, Поп Михајло, у старијим годинама Мујо, Светац, Шећерко и Миле Пупак. Ујак се невољно нео горе. Како је старио, све ређе.

Ујак се лепше осећао у насељу Рупа, са кућерцима и ћумезима, испресећаном блатњавим и прашњавим улицима. На самој обали реке, нахерили се – у време кад ова прича почиње – клозети-чучавци. У баштицама око кућерака станари гаје поврће – лук, кромпир, парадајз, паприку, боранију, пасуљ, шаргарепу – тек да се припомогну у крпљењу краја с крајем. Изнад леја, на разапетим конопима, вијори се веш – заставе сиротиње. Ветар често нанесе на веш жуте цветиће, могли би бити и расковника. У том насељу, у које Ујак радо навраћа, живе Вера, Канта, Тросиса и Шлампава Бресквица, знамените жене наше вароши. Живе и јунаци лепе љубавне приче, Данило Штркљави и Цица Грбавица. Одатле су Мацко, кројачки помоћник Миљојко, беспосличар Симо Кеџ, песници Богдан Јунски и Чоколада.

Ту су поникли Крештавка, Мала Виолина, Светац и Мујо, пре него што су се преселили на Високо Брдо.

При крају насеља, у близини гробља, у нахереном кућерку са двориштем зараслим у бунике и коприве, са навиљцима ђубрета из којих провирују животињске кости, обитава Крезуба, наша најпознатија врачара и вештица. Најстарија је у нашој вароши, нико па ни она сама не зна колико има година.

У почетку ове приче већина житеља Рупе ради у руднику, који је отворила Револуционарна власт на почетку кањона велике реке. Изградњу и опремање рудника надгледао је енглески инжењер, чију ћемо танковијасту и лепушкасту жену Мери убрзо упознати. Први и дугогодишњи директор рудника био је чувени револуционар Петар Ледени. По паду Револуционарне власти, рудник ће бити затворен и претворен у обор за свиње, а касније у логор за ратне заробљенике, дезертере и противнике власти.

У трошној бараци са мајком чистачицом живи Симо Кеџ. Са завршеном економском школом не може да нађе посао. Дању у доколици игра карте, зато га и зову Кеџ. Ноћу свраћа на железничку станицу, испраћајући међународне возове. Сања да се у једном отисне у бели свет. И да се никад више не врати у проклету варош. Која није ништа друго него стециште отрова. Понајвише људског отрова, поганог, који загађује све, од реке до шума, од неба до земље.

На супротном крају Рупе, у долиници која води према залазећем сунцу, смештена је болница, такође саграђена у време настанка вароши. Највеће

одељење је породилиште, следи га одељење за плућне болести, али плач новорођенчади надјачава суво кашљање оних у друштву „жуте гошће“. Најмање је оно, сасвим при крају, до саме шуме, за „с ума сишавше“. Оно је углавном празно. То не значи да у вароши нема лудака, има их, али се они, уколико нису насилни, слободно друже са варошанима. У лудници је неколико ноћи, на своју вољу, преспавао Ујак: да се одмори од спољне, варошке луднице. У њој је недељу дана боравио Богдан Јунски, све док га Андрија Трпави, који га је ту и сместио, није ослободио. За време другог боравка, у који га је сместио варошки бос Шећерко, Јунски је умро.

Изнад насеља Рупа окомито се уздиже вис, на чијем врху је зараван звана Висока Пољаница. До Пољанице се стиже козјом стазом обраслом јоргованима. Може и џипом, заобилазним излоканим путем. Са Пољанице пружа се леп поглед на варош. Као на длану виде се сва места која смо описали, од двају река вијугавих попут змије до оштрих планинских врхова уроњених у облаке. На том месту Ујак је – зависно од расположења – помислио да од вароши нема гадније, али ни лепше на свету.

Овде ћемо престати да набрајамо шта је још варош имала. А имала је још много чега – од богатог до сиромашног, од лепог до ружног, од високог до ниског, од чистог до прљавог, од здравог до болесног, од лудог до нормалног. И имала је Ујака, свог хроничара и очевица успона и пропасти. Сасвим довољно да би прича могла да почне.

II

ПОЧЕТНА ПРИЧА О ГЛАВНОМ ВАРОШКОМ ДАСИ МАЦКУ, ЊЕГОВОЈ ЛЕПОЈ ДЕВОЈЦИ ВЕРИ СА ТЕТОВАЖОМ ВОЉЕНОГ ПРИ ДНУ ТРБУХА, КРОЈАЧКОМ ПОМОЋНИКУ МИЉОЈКУ КОЈИ ЧЕЗНЕ ДА СЕ И ЊЕГОВО ИМЕ НАЂЕ НЕГДЕ ИСПИСАНО И ДРУГИМ ВАРОШКИМ МЛАДИЋИМА И ДЕЧАЦИМА КОЈИ СУ СЕ СКУПЉАЛИ ОКО КЛУПЕ КОД СПОМЕНИКА РЕВОЛУЦИЈЕ

Глас да је Вера, црнокоса лепотица, на дну трбуха истетовирала реч Мацко, име момка кога је страшно волела, пронео је дечачић по имену Мујо. Ни Мацко ни Вера нису потврдили нити оповргли ту гласину. Шкрт на речима, Мацко се само загонетно смешкао, а Вера је уздигнуте главе поносно корачала улицом, као да је хтела да каже: ако је то и урадила није ради вароши већ ради себе.

Али се поуздано знало да је глас о необичном³ Верином поступку највише ширио Ујак. Мој и наш

³ Необичном јер се у то време тетоважа ретко практиковала, највише у затворима и војсци. Верин поступак, који се изродио из велике страсти, може се једино до краја објаснити и разумети новом Ујаком фуснотом, чије присуство је оправдао чињеницом да већина књига не може без упутстава за читаоце, у предговору или у самом тексту, па и накнадно, по објављивању, из пера

Ујак. Најчувенији хармоникаш од извора до увира варошке реке.

Глас је ширио у разним варијантама. Зависно од приповедачких фаза кроз које је Ујак пролазио. И зависно од тога где је и пред киме имао своје наступе. Па и када. Јер како се прича развијала, с невероватним обртима, тако су се ројиле варијанте.

Ујак је тврдио да се приче које се причају у детињству прилично разликују од оних које се казују у младости и старости. Као што се разликују јутарње од вечерњих, подневне од поноћних. А тек се разликују оне које је причао пијан од оних које је смишљао

критичара, уредника и преводиоца. Ова прича се догађа у србијанској паланци, у годинама после Другог светског рата, гладним и оскудним, у којима је Револуционарна власт покушавала, не баш сасвим успешно, да сиромашнима и беднима подједнако подели и пренесе сиромаштво и беду. Уколико се не рачунају чести политички митинзи и масовне радне акције за пошумљавање голети и изградњу путева, једина места за окупљање и забаву младежи биле су суботња игранка и недељна филмска пројекција. На игранкама су бабе, тетке, ујне и остале рођаке, збијене на клупама поред зидова, будно мотриле да се девојке у току игре не припијају уз своје партнере или да – не дај боже! – не шмугну са њима у мрачно двориште. Младима се већа слобода указивала у биоскопу: у мраку су могли да се милују и љубе до миле воље, понекад су то радили тако жестоко да се од скрипе дрвених клупа није чуо звук са платна.

Ова назнака указује да је наша варошица тада била врло конзервативна у погледу мушко-женских односа: још увек је важило правило да девојка ступа у брак невинна, што се доказивало, после прве брачне ноћи, крвавим чаршавима који су, прострти на конопима за сушење, на балкону или у дворишту, вијорили по неколико дана, попут државних застава, црвених, стално истакнутих на зградама Општине, Комитета једине Партије и Полиције.

трезан. Додала бих: као што се разликују приче које се причају мени, Сестричини, од оних мом брату, Сестрићу. Мада је Ујак, лукави мудрица, додавао, успут, да прича великих приповедача прија свим ушима. У свако доба дана и ноћи.

У причама намењеним сталним посетиоцима наше најпознатије кафане, у којој је држао чувена предавања из живота и фантастике, Ујак је у први план истицао Мацка, високог и мишићавог момка, са ожиљком – вероватно зарађеном у тучи – на левом образу. Било је то у време кад је велики фантастичар и мистификатор градио своју поетику на судбинама варошких беспосличара и дангуба, ситних лопова и преварана-та, силеџија и пијанаца, које су се – у односу на исфабриковану стварност и уметност Револуционарне власти – наметале као симбол неукротивог и аутентичног живота. Лаж је, бар за почетак, најбоље убити сировом грађом, снагом животних факата, сматрао је Ујак. У духу те поетике Ујак је тврдио да је изнад Мацковог имена Вера истетовирала фалус, тачније главу фалуса, која је, по његовим речима, личила на троглаву аждају. Или Тросисиног сина званог Троглави. Примитивна и ласцивна реторика, коју из пристojности не наводим у изворном облику, потврђивала је да се Ујак препустио погубном утицају свог мушког аудиторijума. Приповедачки дар се највише квари уколико се ревносно излази у сусрет захтевима руље, мушке руље, приговорила сам неколико пута Ујаку, на шта је он само одмахнуо руком.

У каснијим казивањима, кад је већ слутио да долази до процеса банализације Мацкових (и варошких) златних времена, Ујак је причи додавао низ епизодних детаља, усмеривши је на извесног дошљака, по имену Миљојко. Тај незграпни и снажни сељачки придошлица је на све начине покушавао да се приближи⁴ нашој локалној легенди, Мацку, али овај га је – пре свега због његове мале памети, односно пилећег

⁴ Није био једини. Мацко је, за време лепих дана, негде око поднева (а тад се, изгледа, будио) долазио у парк, на место где су се укрштали путеви, и седао на клупу у близини споменика Револуцији. Зачас би се око њега скупио буљук дечака који су се утркивали да западну у око најјачем даси наше вароши. Само реткима, и то на основу неког подвига, дозвољавао је да седну поред њега (на клупи је могло сести највише четири особе).

Већ помињани Мујо ту част је заслужио зато што је брзо и спретно припаљивао Мацку цигарету или му доносио сладолед из оближње посластичарнице, мада се, по Ујаку, зуцкало да је малишан био Мацков ванбранчни син.

Миљојко је само једном, и то кад је показао одрана колена и ишчепркао неколико пицајзли из гаћа, после љубави са неком ауто-стоперком у напуштеном железничком вагону.

Извесни Светац, млађи брат Шлампаве Бресквице, место на клупи добијао је зато што га је био глас да је највећи варошки џепарош, што је доказивао бројним украденим предметима, углавном тричавим, као што су упаљачи, ножићи, цигарете, наочаре, пенкала, које је нудио као поклон Мацку. Носио је кожну огрлицу са тисовим крстићем, такође украдену неком попу, па му је тако прикачен надимак Светац. Једно око му је било црвене, крваве боје, којим је могао да обори голуба са гране. Због тог злореког ока често је носио повез или тамне наочаре.

Миле Пупак, центарфор нашег фудбалског тима, заслужио је место поред самог Мацка после неколико мајсторских голова забијених у противнички гол.

мозга, тврдио је Ујак – упорно и са презрењем игнорисао. Једне ноћи, у очајању што не може да се придружи Мацку, коме је новопридошла певачица певала на столу у Мотелу⁵, вртећи му трбухом и задњицом

Подаље од Мацка, последњи од малишана стоји Чоколада. Он, будући писац, гута очима и упија ушима све што се догађа и говори.

⁵ Мотел је био једино пристojно место за смештај у вароши. У банкет сали увече су се преко целе године мењали музички састави. Углавном из оближњих градова. Главне атракције су биле певачице. Публика је претежно била мушка. Јер нашим женама је, по мишљењу тих пијандура, место било само у кухињи. Због кабаретских хаљина са дубоким изрезом на прсима, чипкастих чарапа, ципела са високом потпетицом и нападне шминке, за певачицама су пожудно цезнули наши мушкарци. У Ујаковим описима, у духу поетике ружног, кичерску лепоту певачица квариио је понеки детаљ: превелика задњица, масивне ноге, модрице на врату, жути пушачки зуби, што је, по мишљењу Ујака, још више код наших мушкараца подстицало еротске фантазије. Све ове ситне фелере стални посетиоци Мотела, углавном сиротиња из Рупе, узимали су као индицију да нафракане лепотице, прикривене елитне проститутке, имају понешто заједничко са њиховим светом. Но, до певачица једино су долазили револуционарни босови, партијски секретари и директори главних предузећа и понеки жестоки момак са улице. Први захваљујући лови, други свом заводничком шарму. За кројачког помоћника Миљојка певачице су биле недостижни сан.

Ујака никад нису позвали да свира у Мотелу. А и да су га позвали, одбио би. Ујак је певао и свирао за своју душу. Углавном својим пријатељима, Филипу, Вуку и Андрији. И то у прчварницама. У прчварницу се рачунала и наша главна кафана. Понеки пут је с Ујаком на виолини наступао мусави дечачић, Тросисин син, кога је Ујак спремао за свог наследника. Ујаку су пребацивали што малишана – звали су га Мала Виолина – вуцара по кафанама, леглу свакојаког шљама: пијанаца, силеџија, коцкара, курвара, превараната, лопова.

испред самог носа, Миљојко је разбио улазна стакле-на врата Мотела и потом сопственом крвљу исписао, рукама и уснама, своје име на чеоном зиду. Стајало је ту до првог кречења, закључивао је цинично Ујак неславну сторију о Миљојку, не слутећи да ће још имати посла са својим епизодистом коме је било стало да му име буде видно записано, пре свега на женском трбуху, ако не ту, онда било где.

Тек у новијим причама Ујак је Вери дао место којој је, с правом, припадало. Главно место. Та позиција је утицала да Ујак промени тон у приповедању, што је представљало радикалан заокрет у његовој реторичкој пракси. Ујак је коначно схватио да у приповедању све почиње и све зависи од тона. Приповедање није викање и урликање већ брујање и шапат. И што је најважније: приповедање је тек овлашна назнака, са смишљеним прећуткивањем. Приповедач најпре мора да научи да изоставља.

Та промена позиције јунака није дошла случајно и свакако има везе и са променама које су се дешавале и у самом Ујаку и у вароши. У зрелим годинама Ујак је схватио да се углавном обраћао одређеној врсти публике, кафанској и мушкој, која је и те како умела – без обзира на сву његову умешност и

Место је Виолини у школи а не у кафанским ћумезима, где се дешавало да малишан заспи за столом. Нема бољих школа ни универзитета од кафанских, говорио је Ујак. *Pro domo sua*, свакако. Јер и Ујак да је једва имао завршену основну школу.

По паду Револуционарне власти, Мотел ће постати ноћни, розе бар у власништву Муја.

лукавост – да плете конце његове приче. Кад год би приповедач скренуо у мирне, поетске и рефлексивне воде, пијана гомила га је урлицима и псовкама, па чак парадајзом и јајима баченим у лице, опомињала да се врати на познати пут.

Ујак се све више окретао женској публици. У Ујаковој модификацији чувене приче која одлаже смрт приповедача, особа која слуша и одлучује о приповедачевој судбини јесте жена. Све приче о нама – ако нису измислиле – запамтиле су жене.

Женска публика је ретко – већ смо назначили – залазила у најомиљенију Ујакову причаоницу, кафану, али су свирача, иначе окорелог нежењу, раширених руку дочекивале жене на породичним свечаностима и окупљањима, славама и крштењима, свадбама и војничким испратницама, сахранама и даћама.

Иако је тврдио да се његове приче могу дешавати на било којем месту земаљске кугле и у било којем времену, промовишући тако себе у грађанина и приповедача света, Ујак се ипак није либио да истакне да се оне углавном збивају у његовој родној варошици, у веку у којем се родио и у којем ће највероватније умрети. Доброј причи мало документарне конкретизације никад не смета.

Вера се – по Ујаковом тврђењу – преко ноћи, на главној варошкој плажи, од мусавог и рашчупаног девојчурка, претворила у лепотицу.

Иако се никад није купао у нашој реци, Ујак је, за време несносних жега, одлазио на плажу, где је, у дебелом хладу крошњатих топола, играо таблић

са Мацком и Симом Кецом, повремено загазивши у воду, тек да расхлади стопала.

Једног дана је кројачки помоћник Миљојко, редовни кибицер картарошких партија, наједном замумлао, као да му је са оближњег дрвета упала јабука у грло. Нико није могао да докона шта Миљојко жели да каже. А онда је кројачки помоћник уперио прст према реци.

Ујак је подигао главу. И застао, као да му је сунце заплуснуло и засенило очи.

Из запенушане воде излазила је девојка витких ногу, са дводелним костимом, затегнутог трбуха, стресајући са себе сребрне капљице воде. Око девојчаних колена праћакале су се рибе и урањали и израњали гњурци, поздрављали су – поентирао је Ујак – рађање богиње. Појаву лепотице поздравиле су и гугутке из крошања топола и препелице из пшеничешта. Поздравио је и Миљојко, кркљајући, док су му се сласне бале цедиле низ браду. Поздравио је чак и Симо Кец, који је, страствени коцкар, за тренутак одвојио поглед од својих карата.

Касније, да би причи подарио уверљивост, Ујак је додавао да је Вера била прва купачица на нашој плажи која је обукла дводелни купаћи костим. А онда се у сличном костиму појавила и на избору за мис вароши. Додуше, на позоришној бини, где се одржавао избор, девојке су најпре прошетале у радничким униформама – по прописима Револуционарне модне естетике – па тек онда у дневним комплетима, свечаним хаљинама и купаћим костимима. Опет је Верин гладак и затегнут трбух изазвао Миљојково кркљање

и болне уздахе мушкараца. А цео догађај послужио је Ујаку да изнесе тезу да је трбух са пупком не само центар света већ најеротскији део женског тела.

Младићу са ожилком, цару наших улица – како је Ујак говорио Сестрићу – односно момку за којим су, у потаји, уздисале многе девојке – како је говорио мени, Сестричини – Вера је била прва озбиљнија веза. Реч озбиљнија подразумева да је Вера била прва девојка коју је Мацко одвео на игранку и с којом се појавио у биоскопској сали. Не значи да Мацко пре ње није имао посла са женама: имао је, и те како. Најпре са Шлампавом Бресквицом⁶, која му је одузела

⁶ Ова фуснота намењена је читатељкама. Надимак Шлампава Бресквица девојци су дали мушкарци. Први део надимка, Шлампава, односио се на њене меснате усне, које је вешто и обилно користила у својим љубавним вештинама, ништа мање од своје бресквице (подразумева се да читатељке разумеју ову метонимију). Шлампава Бресквица се специјализовала да младићима одузима невиност. Само једном би их препустила на расходовани душек у шупи испод пруге, не желећи да улази у трајније везе. Само једном и никад више, како је гласио стих омиљене Ујакове песме. Ваљда зато да би и други, тек стасали младићи могли доћи на ред. Старије мушкарце је одбијала. Нема ништа лепше и слађе од тек процветалог пупољка, говорила је.

Своје услуге није наплаћивала. Њени школарци, полазници курса за губљење невиности, захваљивали су јој се тако што су њеном братићу, Свецу, наредног дана куповали сладоледе, чоколаде и улазнице за биоскоп и фудбалске утакмице, а Миљојко му је чак поклонио своје половне патике, два броја веће од броја који је носио. По тим поклонима, дружина око клупе је знала кога је Бресквица обрадила прошле ноћи.

Бресквица је често остајала у другом стању: није користила никаква заштитна средства, а њени полетарци празнили

невиност, онда са Кантом у тренуцима пијанства, па са певачицама из Мотела и туристкињама, али оне нису биле – по мишљењу Ујака – за показивање, а ни за моју причу. И Ујак је, у души провинцијалац, делио жене на курве и мајке, на блуднице и сестре.

Своје љубавне празнике – не пада ми на памет боља реч за њихове сусрете – Мацко и Вера лети су проводили у шумарку крај Плаже, и раније познатом као варошком љубавном састајалишту, јер је бодљикаво шибље и густо зеленило штитило љубавнике од изненадних препада наших увек будних и сумњичавих баба и тетке, ујни и стрина. Додуше, то место је било на лошем гласу због војника из оближњег гарнизона које је ту опслуживала Канта, и због бројних војера, углавном дерана, али му је појава Мацка и Вере повратила сјај правог светилишта љубави, Афродитиног гаја⁷, оно што је одувек и било. Дерани нису смели да уходе Мацка и Веру, али један се, већ помињани Мујо, случајно нашао у густишу у тренутку кад су се у њега увукли љубавници. О томе шта је видео, Мујо је причао вршњацима, некад краће некад дуже, некад овлаш а некад детаљније, зависно од тога са колико су га сладоледа, чоколада и бомбона чистили. Додуше, причу је обично започињао

су се у њеној утроби као да су истресали кликере из џепова. Малишане је одгајала Бресквичина ближа и даља родбина, па и бездетне породице. Многи су одрастали а да нису ни знали да им је мајка Бресквица. Међу њима био је и Мујо, за кога се зуцкало да га је Бресквица зачела с Мацком.

⁷ Јасно је да је ово Ујак овом изразом, напомена је сувишна, у даљем приповедању гледаћемо да избегнемо сличне назнаке.

сликом препелице која је прхнула из густиша, винувши се у небо. Малишане није занимала препелица већ тетоважа на Верином трбуху. Мујо је причу варирао: час је говорио да је на Верином трбуху, ближе међуножју него пупку, исписано Мацково име, ћирилицом, калиграфским словима, час је причао да је истетовиран Мацков лик, јасно му се познаје ожиљак на лицу, час да је приказана цела Мацкова мишићава прилика. Међу онима који су гутали Мујову причу предњачили су Миљојко и Светац. Миљојку би одмах поцуреле бале, некад тање а некад дебље, опет зависно од детаља приче, а Лазар, размажени син нашег револуционара Петра Леде-ног, тражио је да Мујо опише и голог Мацка.

Мујо је причу завршавао тако што би признао да је још истог тренутка, нападајући очи љубавним загрљајем Мака и Вере, почео да мастурбира. И после неколико тренутака залио је семеном шаку. Али није стао. Три пута му се шака напунила спермом. Мујо је зарадио – сасвим очекивано – надимак Дркаџија.

Верин и Мацков дуг љубавни дан, испод густе крошње јове, на расцветаној ливади, поред реке чији се жубор претапао са песмом славуја и прхутом препелица, особа која исписује ове редове није у стању да опише, јер тако нешто није доживела осим што је видела у телевизијским сапуницама, или прочитала у кич-романима. Али се слаже са Ујаком да су се обоје опијали, готово до бесвести, својим младим и миришљавим телима. Али ако не могу да опишем њихове љубавне сусрете у шумарку, могу оне зимске,

у кућици чувара нашег Отпада. Иако сам одрасла уз телевизијске сапунице и рекламе, ипак сам ја дете ђубретарске а не аркадијске цивилизације.

У тој трошној и црвоточној кућици, до које се долазило кривудаваом стазом између слупаних аутомобила и камиона, пробушених када и бојлера, расходованих душека и кревета, Вера и Мацко били су чести и драги гости. Стари чувар је заљубљенима увек нешто припремао за вечеру: скромно али укусно. На голи сто износио би сир и кајмак, режањ сланине и пршуте, ајвар и туршију, парче ражаног хлеба и проје. Нашла би се ту и боца вина, домаћег. У углу је пламтела бубњара, а из радија на сточићу допирале су италијанске канцоне. Кућица је мирисала на дуње, поређане на прозорској дасци.⁸

У неко доба чувар би излазио да обиђе Отпад, иако је свима било јасно да лопови ту немају шта да траже, а поготово у ноћи кад се лепо чуло како се река леди. Обишао би Отпад неколико пута, свратио до својих колега, до оближњих градилишта, с њима одиграо партију шаха или карата, и онда би се вратио у стражарску кућицу.

Тамо би затекао Веру и Мацка у кревету, загрљене, у сну. Што тише би царнуо ватру и набацао цепанице у бубњару, а онда би се опружио на под, на јагњећа крзна, мрмљајући у браду: Боже, одврати од ових анђела свако зло.

⁸ У својој причи мој брат каже да је кућица мирисала на укисељени купус из чабрице у углу, што говори не само о мушком укусу приповедача већ и о његовим локалним хоризонтима.

Мацко је, за време лепих дана, често одлазио са Вером на Високу Пољаницу. Могли су се видети како се, држећи се за руке, дуго и лагано пењу козјом стазом. На самој ивици Пољанице подигли би шатор. Опружили би се на густој и мекој трави, Мацко с главом на трбуху своје драге.

Одатле се пружао поглед на варош, смештену као ластавичије гнездо, између две наше реке, и на планине Виле Језеркиње.

Нема лепшег места за љубав. Земља испод, небо изнад. Посматрани са ивице хриди, доле у вароши људи су изгледали као мрави. Који миле и ваљају се у прашини. А Мацко и Вера су изнад, као орлови на небу. Мацко је циљано изабрао место да подигне шатор, испред којег ће положити главу на трбух своје драге. Нека сви виде какву драгу има. С којом се поноси! Није Мацко као већина варошана који воде љубав по шупама, напуштеним вагонима, у клозетима-чучавцима, на задњем седишту аутомобила. И то углавном ноћу, јер се стиде да виде голо тело партнерке. А ако љубав којим случајем воде дању, онда партнерки пребацују кошуљу преко главе да је не би гледали. Не базирујући се што ће им се драга угушити испод кошуље.

У сам смирај дана, на ивици пољане, ни сувише близу ни далеко, појавио би се Мала Виолина, који би одсвирао неколико мелодија за заљубљене. Порука сетних и нежних мелодија била је да у овом пролазном и несталном свету једино љубав има шансе да опстане.

Милисав Савић
**ПРАСКОЗОРЈЕ,
ГОСПОДЕ!**

Процват и пропаст
наше вароши

За издавача
Дијана Дерета

Лектура и коректура
Исидора Ињац

Ликовно-графичка опрема
Марина Славковић

Прво ДЕРЕТИНО издање

ISBN 978-86-6457-586-7

Тираж
1000 примерака

Београд, 2025.

Издавач / Штампан / Пласман: **ДЕРЕТА доо**, Владимира Роловића 94а,
11030 Београд, тел./факс: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**

КЊИЖАРА ДЕРЕТА, Кнез Михаилова 46, Београд, тел.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-31

САВИЋ, Милисав, 1945–

Праскозорје, Господе! : процват и пропаст наше вароши / Милисав Савић.
– 1. Деретино изд. – Београд : Дерета, 2025 (Београд : Дерета). – 193 стр. ; 21
см. – (Библиотека Савремена српска књижевност / [Дерета])

Тираж 1.000.

ISBN 978-86-6457-586-7

COBISS.SR-ID 166321929